

Відгук
Голова спеціалізованої вченої ради
Філолог.-м.н. проф. Вікторів М.О.
05.01.2024
26.133.054

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.054
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук,
професору, завідувачу
кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

Відгук

офіційного опонента **КУЧЕРУК Оксани Анатоліївни**, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови та методики її навчання ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка про дисертацію **Набок-Бабенко Юлії Сергіївни** на тему «**Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв**», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

1. Актуальність дисертаційного дослідження

Актуальність обраної наукової теми визначається тим, що в умовах сучасного розвитку суспільства й реформування освітньої системи постає проблема впровадження компетентнісного підходу не лише до навчання, а й оцінювання навчальних досягнень учнів, що корелює з реалізацією стратегії становлення нової української школи. Відповідно до цієї стратегії, на відміну від традиційної («зунівської») системи вимірювання навчальних досягнень, важливим питанням є оцінювання компетентностей учнів, що становить умову реального й послідовного застосування компетентнісного підходу в освітній галузі. У контексті сказаного перед учителями української мови закладів загальної середньої освіти поставлено важливе завдання – формувати компетентного мовця. Шляхом розв'язання цього завдання є розроблення й упровадження науково обґрунтованих авторських методичних систем компетентнісного навчання української мови та методик оцінювання предметної і ключових компетентностей. Варто зазначити, що в освітній теорії і шкільній практиці недостатньо приділено уваги розробленню науково обґрунтованих методик оцінювання навчальних досягнень, зокрема учнів ліцею на засадах компетентнісного підходу. З огляду на зазначене представлене дослідження Ю. С. Набок-Бабенко є своєчасним і вказує на відповідність його суспільним та освітнім запитам.

Про складність і актуальність поставленої в дисертації проблеми свідчить те, що, хоч різні аспекти шкільного оцінювання навчальних досягнень з української мови були предметом студіювання в роботах лінгводидактів (Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, Н. Дикої, Р. Дружененко, С. Карамана, О. Караман, Л. Овсієнко, С. Омельчука,

М. Пентилюк, В. Шкавра та ін.), однак спеціального комплексного й системного дослідження питань тестового оцінювання предметної компетентності з української мови учнів ліцеїв на сьогодні в українській педагогічній науці немає. Це дає підстави стверджувати, що Ю. С. Набок-Бабенко обрала для дослідження важливу проблему, яка наразі потребує розв'язання.

Важливість теми рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з сучасними напрямами наукових педагогічних досліджень. Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 31 жовтня 2019 року) та уточнено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №9 від 26 жовтня 2023 року).

2. Наукова новизна результатів дослідження полягає насамперед у тому, що авторка вперше з належною повнотою обґрунтувала теоретичні основи тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв і розробила відповідну методику тестового оцінювання на засадах компетентнісного підходу.

У дисертації розкрито зміст базових понять дослідження: «оцінювання компетентності», «компетентність з української мови», «тестове оцінювання», «тест компетентностей», уточнено поняття «тестове оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв». Визначено критерії та показники рівнів сформованості компетентності з української мови учнів ліцеїв. Створено систему тестових завдань для оцінювання компетентності з української мови учнів старших класів ліцеїв. Досліджено форми і засоби тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв. Подальшого розвитку набули положення про змістові й технологічні аспекти розроблення тестових завдань з української мови для учнів ліцею в умовах змішаного навчання.

3. Теоретичне та практичне значення здобутих результатів

Теоретичне значення вбачаємо в застосуванні компетентнісного підходу до розв'язання проблеми тестового оцінювання навчальних досягнень з української мови учнів ліцеїв. У роботі екстрапольовано думку, що система оцінювання за компетентнісним підходом має містити індикатори для вимірювання рівня сформованості компетентностей та наскрізних умінь учнів, на відміну від наявної в українських закладах загальної середньої освіти системи оцінювання, зосередженої переважно на контролі запам'ятовування та відтворення готових знань. Відповідно авторка акцентує на тому, що сучасне тестове оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв має передбачати новий формат тесту.

Щодо практичного значення, то процедури аналізу й узагальнення в опонованій дисертації можуть стати орієнтиром для молодих науковців. Сформульовані в роботі Юлії Набок-Бабенко рекомендації до тестового оцінювання можуть сприяти формуванню предметної компетентності старшокласників як учнів ліцеїв у шкільному курсі української мови, також одержані результати можуть бути застосовані в процесі навчання лінгводидактичних дисциплін майбутніх учителів-словесників. Крім того, здобуті в дисертаційній роботі результати можуть бути використані під час підготовки загальнодержавних підсумкових тестів у форматі ЗНО, НМТ.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки, результати й рекомендації, викладені в дисертації Ю. С. Набок-Бабенко, є теоретично й експериментально обґрунтовані та достовірні. Їх обґрунтованість підтверджується науковим аналізом досліджуваного феномену, авторськими узагальненнями, належною джерельною базою дослідження, якісною апробацією здобутих результатів, достатньою кількістю публікацій, у яких подано результати дослідження. Застосування доцільних для наукового пошуку теоретичних, емпіричних і статистичних методів дало змогу Ю. С. Набок-Бабенко реалізувати дослідницькі завдання й мету наукової роботи.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес таких 6 закладів загальної середньої освіти: Новопетрівський ліцей Петрівської сільської ради Вишгородського р-ну Київської обл. (довідка №254 від 28.09.2023 р.), Новокостянтинівський ліцей з дошкільним підрозділом Вознесенського району Миколаївської обл. (довідка №136 від 20.10.2023 р.), Ліцей «Галицький» Львівської міської ради (довідка №01-18/279-1 від 03.10.2023 р.), Ліцей «Львівський» Львівської міської ради (довідка №710 від 09.10.2023 р.), НВК «Новопечерська школа – ліцей I–III рівнів» м. Києва (довідка №1097 від 19.10.2023 р.), ЗЗСО «Гімназія №107 «Введенська» м. Києва (довідка №339 від 19.10.2023 р.).

5. Рівень виконання поставлених наукових завдань та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності

Наукові завдання і мета дослідження реалізовані дисертанткою достатньо повно, що відображено у висновках до дисертації. У роботі продемонстровано належні результати оволодіння Юлією Набок-Бабенко методологією наукової діяльності. Застосовані в представлений дисертації методи цілком виправдано характеризують її як теоретико-експериментальне дослідження.

6. Апробація результатів дисертації, повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях авторки

Результати дисертаційної роботи Ю. С. Набок-Бабенко пройшли достатню апробацію у виступах на дев'яти наукових, науково-практичних конференціях, зокрема на трьох – міжнародних і шести – всеукраїнських. Елементи методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв також широко апробовано в процесі підготовки 64 телеуроків «Всеукраїнської школи онлайн» (квітень–травень 2020), на 7 майстер-класах для студентів Київського університету імені Бориса Грінченка, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського. Методичні засади оцінювання компетентності з української мови апробовано під час проведення циклу тренінгів і майстер-класів для вчителів української мови та літератури з різних шкіл України: під час проведення курсу про впровадження Державного стандарту базової освіти в середній школі (у співпраці з Інститутом післядипломної освіти Київського університету імені Б. Грінченка, жовтень–листопад 2021, 40 учителів), тренінгів з оцінювання компетентності (у співпраці з ГС «Освіторія» на замовлення МОН України, січень–лютий 2023, близько 300 педагогів), тренінгів для експертів із

сертифікації вчителів української мови та літератури за оцінювально-аналітичною компетентністю професійного стандарту (на запрошення Державної служби якості освіти, вересень 2023, близько 1000 вчителів).

Основні результати дисертації достатньо висвітлено в 15 наукових працях, із них 12 – одноосібні, 3 – у співавторстві. Зокрема, 4 публікації розміщено в наукових виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». В 11 публікаціях апробаційного характеру додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Варто зазначити, що наукові публікації, у яких висвітлено наукові результати дисертації Юлії Набок-Бабенко, відповідають чинним вимогам МОН України.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу

Дисертація Ю. С. Набок-Бабенко чітко структурована, зміст викладено логічно й послідовно, відповідно до мети і завдань проведеного дослідження. У роботі дотримано всі формальні вимоги щодо оформлення та обсягу такого виду наукових праць. У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення, подано інформацію про апробацію дослідження та публікації дисертантки.

Дисертація містить анотації українською та англійською мовами, список публікацій, вступ, три розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаної літератури (249 позицій, із них 20 – англійською мовою), додатки. Загальний обсяг роботи становить 285 сторінок, обсяг основного тексту – 170 сторінок.

Для виконання *першого завдання* дисертантка в першому розділі дослідила стан розробленості проблеми тестового оцінювання навчальних результатів здобувачів освіти в педагогічній науці з урахуванням компетентнісного підходу. Це дало підстави для висновку про необхідність розроблення нових підходів і критеріїв до оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв.

Студіювання теоретичних засад дослідження, з оперттям на освітні документи, які регулюють процес оцінювання (Концепція НУШ, Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Державний стандарт базової середньої освіти), дало змогу узагальнити, що сучасне тестове оцінювання компетентності з української мови має передбачати новий формат тесту. Зміст такого тесту варто базувати на життєвому досвіді учнів, практичних ситуаціях, що є типовими в реальному житті здобувачів освіти певного віку, а також можуть трапитися в майбутньому.

У процесі розв'язання *другого завдання* Ю. С. Набок-Бабенко з'ясувала поняттєво-термінний апарат дослідження. Вивчення наукової літератури й дисертаційних праць дало змогу дослідниці проаналізувати різні погляди на тлумачення суті засадничих у дисертації понять: «компетентнісний підхід», «компетентність», «предметна компетентність», «ключові компетентності», «наскрізні вміння», «тест», «тестування», «оцінювання компетентності», «тест компетентностей», «тестове оцінювання компетентності з української мови».

Пояснення цих понять достатньо аргументоване й підкріплене авторським баченням. У предметній компетентності з української мови учнів ліцею взято до уваги такі складники: теоретичні знання з предмета; уміння володіти мовними засобами в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях; мовна стійкість; мовний комунікативний досвід учня; ціннісні орієнтації учня; прагнення до мовленнєвого самовдосконалення. Водночас основоположною для тестового оцінювання компетентностей з української мови дисертантка розглядає чотиривимірну структуру компетентності, запропоновану Н. Голуб: 1) знання з української мови; 2) діяльність; 3) емоції та цінності; 4) поведінка. Поняття «тестове оцінювання компетентності з української мови» в роботі потлумачено як процес вимірювання здобутих знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень з урахуванням розвитку наскрізних умінь і ключових компетентностей.

Під час розв'язання *третього завдання* Ю. С. Набок-Бабенко в другому розділі (підрозділ 2.1) проаналізувала типи, види, функції оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв; окреслила особливості й переваги онлайн-тестування на уроках української мови в ліцеї, зосередивши увагу на основних платформах («Classtime», «Google Forms», «OnlineTestPad», «learning.ua» та ін.), які найчастіше використовують учителі-словесники (підрозділ 2.3). Дослідниця з'ясувала, що для оцінювання компетентності з української мови в ліцеях визначальними є такі основні види оцінювання результатів навчання учнів: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання. Дисертантка встановила, що оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв – комплексний процес, який ґрунтується на результатах навчання та критеріях для визначення рівня на певному освітньому етапі за чотирма групами результатів: аудіювання, говоріння, читання, письмо з різноманітним використанням творчих завдань. Акцентувала, що за об'єктивністю, широтою й швидкістю діагностування тестове оцінювання є найбільш оптимальним і перспективним для одержання ефективних освітніх результатів навчальної діяльності учнів ліцеїв.

Відповідно до *четвертого завдання* для з'ясування рівнів сформованості компетентності з української мови учнів ліцеїв дисертантка визначила 3 *критерії* (мотиваційно-ціннісний, гносеологічний, діяльнісно-корекційний) та співвідносні з ними показники рівнів сформованості компетентності з української мови учнів ліцеїв. За визначеними критеріями та їх показниками дисертантка схарактеризувала 4 *рівні* сформованості компетентності з української мови старшокласників – високий, достатній, середній, початковий.

У процесі виконання *п'ятого завдання* Ю. С. Набок-Бабенко розробила й обґрунтувала методичку тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв та експериментально перевірила її ефективність. Викликом для експериментальної роботи було те, що вона збіглася з періодами карантинів (через епідемію COVID-19) і повномасштабного російського вторгнення на територію України, відповідно реалізація методички тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв відбувалася в трьох форматах: очному (у школі, на

аркушах паперу), дистанційному (із використанням онлайн-платформ, у синхронному й асинхронному режимах) та змішаному (частина учнів була в класі, частина – онлайн).

Позитивне враження викликає в тексті дисертації опис педагогічного експерименту, що розкриває особливості пропонованої методики оцінювання, яка враховує комплексне вимірювання складників компетентності з української мови та забезпечує реалізацію всіх функцій оцінювання: контрольної, діагностувальної, навчальної, стимулювальної, виховної, управлінської, корекційної та проєктувальної. Сильною стороною розробленої методики є опертя на таксономію навчальних цілей (за Б. Блумом), застосування підходів Міжнародного дослідження якості освіти «PISA» в оцінюванні компетентності з української мови учнів ліцеїв, адаптування інструментарію оцінювання за групами результатів до використання в старших класах ліцеїв, створення комплексних тестів компетентностей та розроблення компетентнісно орієнтованих завдань, об'єднаних у тематичні кейси, з використанням різних типів текстів.

Кількісний аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив ефективність запропонованої методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв, що є підставою для схвалення експериментальної частини дослідження.

У кінці кожного розділу опонованої дисертації подано стислі змістовні висновки, що містять узагальнення відповідно до визначених етапів дослідження. Загальні висновки роботи є логічними, обґрунтованими й корелюють із поставленими завданнями. Додатки значно доповнюють і розширюють уявлення про виконане дослідження.

Отже, узагальнимо найбільш вагомі наукові здобутки авторки дисертації:

1) визначено засадничі положення, що стали науковою основою для обґрунтування авторської методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв;

2) обґрунтовано спрямування на співвідносний з цілями тестового оцінювання сучасних навчальних результатів учнів компетентнісний підхід, що полягає в переорієнтації з накопичувальної моделі навчання на діяльнісну компетентнісну концепцію освіти;

3) описано розроблену і впроваджену авторську методику тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв з прикладами тестів компетентностей, компетентнісно орієнтованих завдань, розроблених на основі різних типів текстів та з відповідними методичними рекомендаціями;

4) представлено переконливі результати формувального етапу педагогічного експерименту, який було здійснено впродовж 2021–2023 навчальних років на базі 6 закладів загальної середньої освіти в різних регіонах України.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Аналіз тексту дисертації Юлії Набок-Бабенко свідчить про дотримання здобувачкою принципу академічної доброчесності. Результати перевірки дисертації на

унікальність авторського тексту з використанням системи Unicheck дають підстави стверджувати про відсутність академічного плагіату. Фактів фабрикації, фальсифікації в тексті дисертації не виявлено, дисертантка використовує цитування та покликання на використані джерела.

9. Дискусійні положення в дослідженні та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи високий науковий рівень розробок здобувачки в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів, варто вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Зауваження стосується поняттєво-термінового апарату. Дослідниця на сторінках дисертації паралельно використовує терміни «компетентність» і «компетенція», зокрема (с. 36). Хотілося б почути, чи розрізняє Ю. С. Набок-Бабенко ці терміни, який смисл вкладає в них. Адже взаємозамінювання зазначених термінів викликає певну неузгодженість, розхитує терміну систему педагогіки й лінгводидактики.

Також одне з базових понять дисертації – *предметна компетентність* з української мови, яку дисертантка, услід за О. Горошкіною, розглядає як «системне особистісне утворення, в якому інтегровано знання української мови, володіння мовними засобами в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, мовну стійкість, комунікативно мовний досвід учня, усвідомлення й сприймання ним ціннісних орієнтацій, прагнення до мовленнєвого самовдосконалення» (с. 83). Водночас на с. 78, с. 104 згадуються поняття *лексичної й граматичної компетентностей* без пояснення суті. Деякі сучасні українські науковці заперечують доцільність їх виокремлення, інші – розглядають їх як субкомпетентності. Відповідно хотілося б на захисті почути від авторки дисертації відповідь, як співвідносяться зазначені компетентності із предметною компетентністю з української мови.

2. На нашу думку, приклади інструкції до виконання «Тесту компетентностей» і завдання тесту компетентностей для початкової школи (с. 65-70) варто було б подати в додатках, урахувавши обмеження кількості сторінок жанру дисертації. Це стосується і завдань первинного діагностувального тесту для учнів 5-6 класів (с. 71-73) та прикладів завдань ЗНО-2021 року (с. 75-79).

3. Оскільки предметом дослідження є тестове оцінювання компетентності з української мови, цілком виправдано, що в підрозділі 2.3. авторка аналізує платформи, на яких розміщено онлайн-тести (наприклад, «Online Test Pad», «Classtime»). Водночас викликає сумнів у необхідності окремого розгляду типів різних інтерактивних онлайн-ігор на платформі «Learning.ua», вправ на інтерактивній платформі Vaamboozle (с. 118-119). Натомість, на нашу думку, добре було б проаналізувати тести з української мови на платформі «На урок».

4. Цілком логічно, що дослідниця в третьому розділі окрему увагу приділила створенню компетентнісно орієнтованих завдань (с. 154). Однак в опонованій роботі, на жаль, не подано визначення таких завдань. Тому під час публічного захисту хочеться почути від дисертантки її міркування щодо характерних особливостей компетентнісно орієнтованих завдань, їх змісту і структури.

5. Зазначимо, що в підрозділі 3.3. «Аналіз результатів констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту» третього розділу подано цифрові показники рівнів сформованості предметної компетентності з української мови в учнів старших класів ліцею за результатами формувального етапу експерименту. На жаль, ці показники подано усереднено. Для повного сприйняття представлених показників варто було б, на наш погляд, подати їх за визначеними в дослідженні критеріями – мотиваційно-ціннісним, гносеологічним, діяльнісно-корекційним.

6. Загалом опонована дисертація оформлена відповідно до вимог, однак трапляються окремі мовні помилки, зокрема порушення мовної норми: «предмету» (с. 27) замість *предмета*, «компетентність являє собою» (с. 49) замість *компетентність становить*, «тест дозволяє» (с. 59) замість *тест уможлиблює*, «Тест компетентностей» написано то з малої, то з великої літери (с. 70); має місце підміна понять: «підлітки» (про учнів 10-11 класів) замість юнацтво (с. 145), тестове «оцінювання здобувачів освіти» замість тестове оцінювання навчальних результатів (у назві п.1.1.) тощо.

Висловлені вище зауваження, міркування щодо дисертаційної роботи Ю. С. Набок-Бабенко мають рекомендаційний характер, а тому не ставлять під сумнів здобуті наукові результати.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Здобувачка на належному рівні виконала поставлені в роботі завдання та оволоділа методологією наукової діяльності. Дискусійні положення в дисертації, на наше переконання, певною мірою викликані, з одного боку, складністю предмета дослідження, а з іншого – об'єктивними умовами (пандемія вірусу COVID-2019, тривала війна в Україні), які впливають на всі сфери суспільного життя українців, зокрема на освітню й наукову роботу. Ураховуючи сказане, варто позитивно оцінити наукові напрацювання Ю. С. Набок-Бабенко, що свідчать про високий рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, науково-професійних умінь, навичок та компетентностей.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їх наукового рівня, з урахуванням дотримання академічної доброчесності, та щодо відповідності вимогам

Зважаючи на актуальність теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків, рекомендацій, повноту викладу їх у наукових публікаціях, якісну апробацію, вважаємо, що дисертація Юлії Сергіївни Набок-Бабенко «Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретні наукові завдання, важливі для розвитку педагогічної галузі, зокрема для дидактики та методики мовної освіти.

Дисертаційна робота Ю. С. Набок-Бабенко відповідає п.6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її авторка Юлія Сергіївна Набок-Бабенко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
та методики її навчання Житомирського
державного університету імені І. Франка

 Оксана КУЧЕРУК

Підпис Оксани Кучерук засвідчую:
проректор з наукової і міжнародної роботи,
кандидат економічних наук, доцент

 Тетяна БОЦЯН